

In gesprek met André Jansen

**André Jansen, wachter bij *De Geschriften*:
boek *Mysticus van nabijheid opent poort naar Franciscus***

André, dit boek verschijnt op een toch wel gunstig moment – nu we voor het eerst een paus hebben die luistert naar de naam Franciscus. Heb jij toen...

Wel, misschien is het moment van verschijnen toevallig inderdaad gunstig. Maar dit boek had ik al klaar, en was al bij de uitgever, vóór Franciscus I verkozen werd – het werd dus geschreven in wat heet *in tempore non suspecto*. Nu, als je vraagt naar de ontstaansgeschiedenis... ik ben natuurlijk al heel lang met Franciscus bezig, van in mijn studententijd. Maar dan zeker heel gericht vanaf 1981 toen men mij gevraagd heeft de redactie van *Franciscaans Leven* te vervoegen, straks viert dat tijdschrift trouwens zijn honderd jaar, met alle artikels die ik dan geschreven heb, en de uitdieping van allerlei thema's waar ik bij betrokken werd. Wat daarna zeker een 'boost' gegeven heeft is toen ik mee de geschriften van Franciscus vertaald heb: geen gemakkelijk werk, die vertaling van teksten met de vele eigen termen, je moest er echt gaan in 'staan' maar enfin, ik heb er zeer veel van bijgeleerd. En dan, en dat zou doorslaggevend blijken, hou ik mij nu toch al zo'n zes jaar vrij intensief bezig met mystiek. Dat nu, de mystiek, bleek een invalshoek waar plots alle stukken bijeenkwamen, waar de mozaïek als het ware ineen klikte. En toen bedacht ik dat het toch wel belangrijk was om die puzzel, om dat alles eens bij elkaar te zetten, ook al als een uitdaging voor mezelf.

Franciscus als mysticus... wat moeten we ons daarvan zo in eerste instantie voorstellen? Is dat een aparte vorm van mystiek?

Ja, daar gaat natuurlijk het hele boek over. Ik begin met een tamelijk lange inleiding waar ik onder meer ook andere bekende mystici aanhaal, en dat is eigenlijk wel nodig om Franciscus te kunnen plaatsen. Nu, Franciscus heeft de mystiek, of als je wil 'zijn' mystiek, ontdekt – en dat is het specifieke ervan – in de naastenliefde. In de ontmoeting met de naaste. Niet in eerste instantie dus zoals bij vele andere mystici via meditatie - ook al heeft hij natuurlijk heel veel gemediteerd en gebeden. Nu, eigen aan elke mystiek is dat ze begint met een soort ont-eigening: ik ben *niet*, ik ben *niet* mijn woorden, waarden, bezit en talenten of ook zelfs mijn frustraties – mijn sociale rol. Of dus zoals het in het boek luidt: ik ben *niet* mijn 'sociaal-psychische ik'. Het christendom en het boeddhisme raken hier aan elkaar, boeddhisten hebben het dan over het loslaten van onze identificaties, van alles wat onze identiteit opbouwt.

Wat de parabel van de Barmhartige Samaritaan ons wil leren heeft Franciscus herkend in de melaatse. In de ontmoeting met die andere, de uitgestotene, heeft hij dat onteigeningsproces dat voor melaatsen toen totaal was 'herkend' want ook hij trad buiten de maatschappij. Dit breukmoment van herkenning is het 'fait primitif' dat de rest van zijn leven kleurt. En natuurlijk ziet hij die ont-eigening ook in het kruis van San Damiano – die eenheid tussen het kruis en de ontmoeting met de melaatse vind ik belangrijk.

André, anders dan het populaire denken lijkt het toch wel dat Franciscus een soort van ja, bijna 'studax' moet geweest zijn. Jij komt in ieder geval telkens op het spoor waar hij fragmenten uit de psalmen, het evangelie of ook nog bijvoorbeeld uit de eerste brief van Petrus aanhaalt, daar dan soms een eigen invulling, zelfs herformulering aan geeft...

Ja, Franciscus heeft ons inderdaad heel wat geschriften nagelaten. Er is ook zijn Regel en zo. En dan haalde hij inderdaad heel wat uit de Schrift, reeg fragmenten aan elkaar waar hij dan op bezielde intuïtieve wijze bezinnende commentaar aan toevoegde. Dat was zijn wat je kan noemen preekmodel. Hij was dus met de Schrift en het Nieuwe Testament vertrouwd maar dan niet doordat

hij apart in een hoekje aan studie deed – aparte uitgaven of vertalingen van de testamenten bestonden toen trouwens in de regel nog niet. Hij haalde zijn kennis uit de lezingen in de liturgie en het officie. Maar zijn intuïtie was wel de juiste – hoe hij bijvoorbeeld vatte dat de oerzonde in eerste instantie afgunst betrof.

Goed – maar dan... jij bent in elk geval wél ,vergeef me, een 'schriftgeleerde' : iemand die bijvoorbeeld in een omtrekkende beweging psalm 142 twee keer 'leest', we krijgen tussentiteltjes als opbouw, enkele teksten en analyse. Had of heb jij een welbepaald doelpubliek voor ogen?

Niet direct. Het gaat om een stuk denkproces waar ik jaren mee bezig ben geweest en dat ik nu op papier heb gezet. De lezer wordt inderdaad wel geacht zijn of haar eerste kennismaking met Franciscus al ergens achter de rug te hebben. Tja, 'analyse'... Ik heb het er al over gehad dat je in de teksten moet gaan durven staan. Het was toch wel de bedoeling niet te blijven stilstaan bij het gemakkelijke. Maar: inspanning loont. In dat verband denk ik dat ik meer gehad heb aan mijn studies filosofie dan aan mijn exegetische of toch zeker die van toen. In- en uitleidingen en besluiten maken de lectuur toch wel verteerbaar. En er is de rode draad van 'nabijheid' – latent in de eerste helft aanwezig bij de mystiek, en meer en meer ook woordelijk oplichtend naar het einde toe.

Juist, je verwijst ook heel geregeld naar allerlei moderne denkers en filosofen, Arendt en Girard enz. – niet te uitvoerig maar toch wel functioneel. En ook naar rolmodellen die als Franciscus op een bepaald moment de ander 'ontmoet' hebben, zoals Oscar Romero, Dag Hammarskjöld...

Ja, actualisering is belangrijk. Wat Franciscus herkend heeft is ook op onze dagen herkenbaar. We moeten in de tijd, in de geschiedenis durven te staan, de geschiedenis die nooit af is. Wie de geschiedenis 'af' wil maken denkt en handelt totalitair. Het is van belang een soort tussenruimte voor ontmoetingen vrij te houden waar het toeval ons kan toevallen. 'Toeval' is een heel belangrijk woord in de parabel van de Samaritaan: toevallig passeerde daar... Het toeval garandeert de universaliteit van de naastenliefde, dit wil zeggen dat het maakt dat niet ik beslis of selecteer of iemand mens is of niet. Het gaat er dan om hoe ik reageer, hoe ik de ander behandel: als gelijke of niet – waarbij 'gelijke' meer inhoudt dan behorend tot eenzelfde groep of club. Je moet natuurlijk alert zijn voor waar ontmoetingen kunnen en die in vertrouwen aangaan. Denk hier aan Franciscus' bezoek aan de sultan.

Eventjes terug naar 'mystiek' en 'nabijheid'. Zowat in de helft van het boek kom je met een definitie van mystiek die dan toelaat de tweede helft mooi te structureren en te laten culminereren in het mooie laatste hoofdstuk over het tweespan gehoorzaamheid en liefde, waarna naadloos de rijkdom van het Zonnelied ontsloten...

Wat dat eerste betreft: ja, ik kom daar met een eigen ... niet zozeer definitie als wel kenmerken van – en dan niet van mystiek als dusdanig maar van de mysticus. Ik heb dat heel bewust gedaan ...ik heb getracht het mystieke , die dimensie die onder het ik – wat anderen het Zelf noemen – antropologisch te duiden of laat ons zeggen enigszins af te bakenen: niet gemakkelijk, maar mijns inziens belangrijk.

Wat verwacht je dat dit boek kan betekenen voor het franciscaans leven of het geloof in Vlaanderen en Nederland? Wanneer zal je daarover tevreden zijn?

Ik heb geen idee. Uiteindelijk ligt het hele verhaal in lijn met de visie van Tau en biedt het explicitering en uitdieping van de kernwoorden eenvoud, kwetsbaarheid en verbondenheid. Als het ons kan helpen leren elkaars broosheid te dragen en niet louter een samenhang van gemeenschappelijke belangen te zoeken... Ik ben natuurlijk blij met elke lezer en hoop dat het toch een inzicht geeft in wat christenen en franciscanen kan bezielen. Inzicht in een perspectief dat de

moeite waard is. Te lang werden mensen te moralistisch opgevoed wat mee verklaart waarom ze het christendom niet goed kennen. Het is ook echt nodig dat de Kerk zich bezighoudt met haar ware rijkdom, haar mystiek dus, anders riskeert dat domein door anderen betreden en zelfs gerecupereerd te worden.

Maar goed, ik ben natuurlijk wel benieuwd hoe het boek zal overkomen. En verder voel ik me gewoon gelukkig dat het er is...

Dat ben ik ook. Dank om wat jij in jarenlange bedachtzame omgang van studie en meditatie hiermee hebt willen doorgeven. Een eerste lectuur heeft mij al bijzonder veel bijgebracht en ik ben er zeker van dat Franciscus, mysticus van nabijheid vruchtbaar wortel zal schieten – en niet alleen in het transcendente.